

ეკა ჭკუასელი

ქართული ხალხური სარიტუალო პრაქტიკის ისტორიიდან (კვერ- ძირის ანალიზი ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით)

ქართულ ხალხურ სარიტუალო პრაქტიკაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა პურის გარკვეულ სახეობებს, რომელთაც საწესო დანიშნულება აქვთ: თითქმის ყველა ლოცვის რიტუალის დროს ცხვებოდა სხვადასხვა სახის სარიტუალო პურები.¹ პურები, შესაძლოა, ყოფილიყო სადღესასწაულო ლოცვისათვის შეწირული, სულთა მოსახსენიებელი სუფრისათვის გამწესებული, საიდუმლო ზიარებისთვის განკუთვნილი და სხვ.

სვანეთის ტრადიციულ ყოფაში ზოგადად ყველა სარიტუალო პური სეფისკვერია (სვანურად — სეფსკვერ) ანუ “ლემზირია”. სარიტუალო პურები, დანიშნულების მიხედვით, რამდენიმე სახელითაა შემონახული: სადღესასწაულო პურებს “საღმართოს” (“საღ²რმაო“-ს) უწოდებენ, მიცვალებულთა სულების მოსახსენიებელი ლოცვებისათვის აცხობენ “საქვნიშ” (სულთა) პურებს და სხვ. საიდუმლო ზიარებისთვის განკუთვნილ პურთა საერთო სახელია “უწონაშ”-ი, ანუ უხილავი, ეს არის ტაბუირებული შესაწირავი კვერები, რომელთა ხილვა და შეჭმა აღკვეთილი იყო გარეშე პირთათვის;² “უწონაშ”-ის თითოეულ პურს ცალკე სახელები ერქვა: “ლამარია ლემზირ”, “ხტლმი ლემზირ”, “ნაჭმხუნ”, “ლესკარ”, “კეხტ”, “ლეტყბე”, “კჟანჭილარ”, “მუჟედტ”, “ნაჭმხუნ”, “მდტჟალ”, “ლენწჟიშ”, “პიტ”, “ლეფანე გომე”, “ლიჯგრი ღიარ”, “ცხუნილ” (ვ. ბარდაველიძე, 1988, გვ. 106). ახალი წლის წინა ღამეს ჯვრის გამოსახულებიან პურთან ერთად ზოგან ცხვებოდა ნაკურთხ წყალში მოზედილი ერთი კვერი (“კირკალდუ/კირკალდუ” — შესაწირავი კვერი ნაპირზე მრავალჭიმიანი და შუაზე გახვრეტილი” (ვ. ბარდაველიძე, 1939, გვ. 205), რომელსაც თესვისას თესლში ჩაფშენეტდნენ, აურევდნენ და ხორბლეულთან ერთად დათესავდნენ (ვ. ბარდაველიძე, 1939, გვ. 98).

სარიტუალო პურთა სახელებიდან ამჭერად ყურადღებას ვამახვილებთ “კჟანჭილარზე”, რადგან, ქართველ ენათმეცნიერთა კვლევებით, იგი უკავშირდება ქართულ (საქართველოს ყველა კუთხეში) დაცულ ძირ “კვერსა” და მეგრულ-ლაზურში დაცულ “კვარ-//კვანჯ-“ ფუძეს (ვ. როგავა, 1990, გვ. 79). სულხან-საბა ორბელიანის მიერ განმარტებულ კუერს (“პური მგრგვალი” (ს.ს. ორბელიანი, 1991, გვ. 394) იქვე კომპოზიტური ვარიანტებიც ემატება, რომელთაგან მნიშვნელოვანი “სეფის-კუერია”, რადგან, ჩვენი აზრით, სწორედ ამ სიტყვის

¹ სვანეთში არა მხოლოდ შესაწირავ პურს, არამედ მისთვის საგანგებოდ გამზადებულ ფქვილსაც თავისი სახელი ჰქონდა (“უფლიში ტაბელ”, “ხოშა თანფა გუიზ”, “ლამარა გუიზ”) (ვ. ბარდაველიძე, 1988, გვ. 16).

² მაგალითად, საახალწლო პურების გამოცხობის დამსწრე ოჯახის ყველა საიდუმლო რიტუალის მონაწილე ხდებოდა, ხოლო ის, ვინც პურის ცხობას არ დაესწრებოდა (თუნდაც ოჯახის წევრი), წლის განმავლობაში ვეღარ შეძლებდა საიდუმლო რიტუალებში მონაწილეობის მიღებას (ვ. ბარდაველიძე, 1939, გვ. 217).

ეტიმოლოგიურ მონაცემს გამოხატავს საქართველოს ყველა კუთხეში დაცული სარიტუალო წესი. ამ ფუძეს ქართულ-ზანურ დონეზე აღადგენენ გ. კლიმოვი, ჰ. ფენრიხი-ზ. სარჯველაძე.

სალიტ. ქართული და მეგრული ფორმები შეაპირისპირა პ. ჭარაიამ: “კვარი-კვერი, კვერეული, რგვალი პური ან ჭადი” (პ. ჭარაია, 1997, გვ. 77); ლაზური ეკვივალენტი გამოავლინა ნ. მარმა: “კუარი — лепёшка маисовая или иная для детей изготавливаемая в очагъ” (ნ. მარი, 1910, გვ. 158); გ. კლიმოვი ქართულსა და ზანურში ხმოვანთა მონაცვლეობას (ა-ე) კანონზომიერად მიიჩნევს, თუმცა გაუგებარს უწოდებს რ- ბგერის იდენტურობას ქართულსა და მეგრულში (მეგრულში, მისი აზრით, აუსლაუტის კანონზომიერი თანხმოვანი ჯ- უნდა ყოფილიყო). იგი ქართულ კვერს უკავშირებს მეგრულ-ჭანურში დაცულ კვარს და აღნიშნავს, რომ “მრგვალი, ბრტყელი ნამცხვარი” ჭანურში დაცული ძირით ბავშვებისთვის საგანგებოდ დამზადებულს აღნიშნავს (გ. კლიმოვი, 1964, გვ. 110).

გ. კლიმოვი აღადგენს “კვერ-კვერ” ფორმასაც სიმრგვალის განმარტებით (კვერის სიმრგვალეს ხაზს უსვამს ხევისურულ ლექსიკონში ახსნილი ფორმაც: “უსაფუეროდ გამომცხვარი მრგვალი პური” (ალ. ჭინჭარაული, 2005, გვ. 477) და უკავშირებს კვერ- ძირს, რადგან ქართულში დაცული “კვერკვერა” ერთგვარი მრგვალი ნამცხვარია, მაგრამ მეგრულის შესატყვისი ფორმა “კვარკვალა” მხოლოდ ზედსართავი სახელის ფუნქციას ასრულებს (გ. კლიმოვი, 1998, გვ. 92-93). გ. როგავამ სწორედ რ- ბგერის მოსალოდნელი ჯ- თანხმოვნის შემცველი ფუძე აღადგინა ზანურში “კვანჯ” და ამ ფონეტიკური კანონზომიერებით დაუკავშირა იგი “კვანჭ” ფუძეს, რომელიც სვანურში დაცულია სწორედ პატარა ზომის, შესაწირავი პურის მნიშვნელობის მქონე სიტყვაში, რომელსაც ჯვარს ასვამდნენ აღდგომის ხუთშაბათს (გ. როგავა, 1990, გვ. 79).

თანამედროვე კვლევამ გამოავლინა ამ ფუძის მსგავსი სიტყვა “კუჭ-ალ” ფშავში, რომელიც სწორედ სარიტუალო პირსა თუ ოთხკუთხედ ქადას ეწოდება: “კუჭალ — ქადის ოთხკუთხედი კვერი, ოთხივე მხრიდან შემოკეცილი, შემოკუნჭული და მოჭრელებული” (გ. ზორნაული, 2000, გვ. 131); “ოთხკუთხედი ქადა (აკ. შანიძე, 1984, გვ. 347) — სწორედ ეტიმოლოგიური მსგავსების გამო ივარაუდება სვანურ “კუანჭიალთან” მისი კავშირი (მ. საღლიანი, 2000, გვ. 105). ანუ, როგორც ვხედავთ, ფონოლოგიურად ერთმანეთს დაუკავშირდა: **კვერ-კვარ-კვანჯ-კუანჭ-ილ-კუჭ-ალ** ძირები. კ- ხშული აბრუპტივის შემდგომ პოზიციაში ვე-/ვა-(ტა-/ტე-) ქართულსა და მის დიალექტებში გარკვეული სიხშირით დადასტურებული ფაქტია (კუად-, კუამ- კუალ-, კუართ-, კუანხ- და ა.შ.) — ასევე მომდევნო უ- ხმოვანს რაც შეეხება, ტა-/ტე- დიფთონგის უ- ხმოვანად ქცევაც დადასტურებული ფაქტია საერთო ქართულისათვის: მაგალითად, სვანური კუად- ძირი სალიტ. ქართულში კუდ-ით არის წარმოდგენილი, კუამ- (“ზოლავს”) სვანურ ძირს ქართულში “კუმევა” შეესატყვისება (ჰ. ფენრიხი, ს. სარჯველაძე, 1990, გვ. 178-179); სალიტ. ქართულ- ფორმას მეგრულსა და ლაზურში ფორმა ქორთუ (გ. კლიმოვი, 1964, გვ. 196). ასე რომ, ქართული ძირის სტრუქტურულ-ტიპოლოგიური მონაცემისა და ზემოთ წარმოდგენილი მასალის გათვალისწინებით, ფშავურში დაცული ფორმა სავსებით შეესატყვისება ქართულში, მეგრულ- ლაზურსა და სვანურში დაცულ ფორმებს.

ამ ფუძის მონაცემთან დაკავშირებით, ერთმანეთს შევადარეთ საქართველო სხვა კუთხეში დაცული ეთნოგრაფიული წეს-ჩვეულება: სვანეთში კონკრეტულ დღესასწაულთა რიტუალი შემდეგნაირად სრულდებოდა: წმიდა დიდმოწამე ბარბარესადმი მიძღვნილი დღეობის (ბარბოლ, ბარბალაშ) აღნიშვნისას, 4 დეკემბერს, დიასახლისი საღამოს გამომცხვარ ყველიან კვერებს დილას დაურიგებდა ოჯახის წევრებს, ისინიც ლოცვის შემდეგ შეექცეოდნენ მათ ხმაამოუღებლად და ჩუმად — მეტიც, განძრევა და აქეთ-იქით მიხედვაც კი არავის შეეძლო. ვინც ამ წესს დაარღვევდა, ჭამისთვის თავი უნდა დაენებებინა. ლოცვისას (ლიმზურ-) ოჯახში უცხო არ უნდა შესულიყო და გარედან უცხოს ხმაც არ უნდა გაეგოთ. მაგალითად, ცხუმარში ამ დღეს გათენებულიც არ იყო, როცა ოჯახის დიასახლისი (ქალი, რომელსაც პურის მარაგი ებარა სახლში) კერიაში ცეცხლს გააჩაღებდა, ოჯახის სულზე თითო პატარა კვერს გამოაცხობდა, რომელსაც “კუანჭილარ” ერქვა და “უწონაშად” ითვლებოდა — ამას ლიმზური ანუ კუანჭილარებით ზიარება ერქვა და დახურულ კარ-სარკმელში სრულდებოდა. ლოცვის (რომლის დროსაც ევედრებოდნენ საქონლის გამრავლებასა და ბარაქას) დასრულების შემდეგ მწოლიარე მონადირესა და ჩიტების დამჭერ ბიჭსაც კი ხელ-პირს ლოგინშივე დააბანინებდნენ და კუანჭილარებს შეაჭმევდნენ (ვ. ბარდაველიძე, 1939, გვ. 47). ამ რიტუალის შესრულებისას ზოგან ლემზირებს აცხობდნენ, ზოგან კუანჭილარებს, რომელთაც პატარა ზომის კვერებს უწოდებდნენ — კუანჭილარებისთვის განკუთვნილი ფქვილიცა და კვერიც უწონაში იყო (ვ. ბარდაველიძე, 1939, გვ. 84). 25 დეკემბერს აღინიშნებოდა ქრისტეს დღესასწაული, ლატალში ოჯახის დიასახლისი აცხობდა ყოველ სულზე თითო პატარა ზომის კვერს, რომლებსაც ანჭი-კვანჭი ეწოდებოდა — ეს ლემზირები უწუნენა იყო (როგორც ვხედავთ, აქ ლემზირები კუანჭილარების სინონიმადაც გამოიყენებოდა); მათ უცხოს არავის დაანახვებდნენ და არც შეაჭმევდნენ, გამოცხობის შემდეგ ოჯახის უფროსი მიიტანდა მათ მაჩუბის აღმოსავლეთის კედელთან, შესწირავდნენ ჭუარ ქრისტესს და წყალობას შეავედრებდა თავისი ოჯახისთვის. ლოცვის შემდეგ ამ შეწირულ კვერებს ოჯახის წევრებს ჩამოურიგებდნენ და ზიარება სასწრაფოდ ხდებოდა, რადგან ემინოდათ, რომ ამ წეს-ჩვეულების ფარულად შესრულება არ დარღვეულიყო — უცხო პირთაგან თვალი არავის შეესწრო და ამით ოჯახს უნებური ცოდვა არ ჩაედინა (ვ. ბარდაველიძე, 1939, გვ. 49); ლოცვის გათავებისთანავე კუანჭილარების ჭამისას ოჯახის ყველა წევრს იგი ისე უნდა შეეჭამა, რომ ნამცეცი არ გადარჩენოდა, ძირს არ დავარდნოდა და მას უცხო თვალი არ მოხვედროდა (ვ. ბარდაველიძე, 1939, გვ. 83). შუადღისას ყოველ მოსახლეს ეკლესიაში მიჰქონდა სამი კვერი (ლემზირები, კუანჭილარები) და ზედაში, რომლებსაც ლახტაში მარეს დაალოცვინებდა ჭუარ ქრისტესის სახელზე და გასამრჯელოდ ერთ კვერს უტოვებდა (ვ. ბარდაველიძე, 1939, გვ. 49) — ეს რიტუალი ჰგავს ფუძის ანგელოზის დღესასწაულის რიტუალს (“ანკობა”); ამ დღეობაზე ხევსურ ქალებს ცალ ხელში ქადის კვერები ეჭირათ, მეორე ხელში კი არყით ტიკტორა — ქადისკვერებს აწყობდნენ სასაკლაოზე (სამსხვერპლო ცხოველებისთვის), ხუცესი მასზე ხუცობდა (ჯვარს მოიხსენებდა) (ვ. ბარდაველიძე, 1982, გვ. 102), ხოლო ფშავში “ქადა-კვერის” დასამწყალობელ კვლეში (ლაშარის გორის სალოცავის აღწერა) სანთლებს ანთებდნენ, თასებს

დგამდნენ და გვერდზე კვერებს ალაგებდნენ. ამ ადგილას ტარდებოდა ლოცვის, დაფიცების, მომჩივანთა გასამართლების რიტუალი (ვ. ბარდაველიძე, 1974, გვ. 38). საინტერესოა, რომ ხატის ბედელში, რომელიც ხატის პურეულის შესანახავ ნაგებობად ითვლებოდა, მხოლოდ ე.წ. მეტურე ხევისბერს შეეძლო შესვლა — ისიც მაშინ, როცა იგი “მოწმინდარი” იყო (ვ. ბარდაველიძე, 1974, გვ. 101-102). კვერებით მიდიოდნენ “ჯეგე მისარიონის” — ხატობის — დღესასწაულზე ეკლესიაში სამეგრელოში, იქ ლოცულობდნენ და სახლში დაბრუნებულნი გაიხსნილებდნენ — თვალთ სნეულებს ორ კვერცხთან ერთად ორი კვერი მიჰქონდათ და ეკლესიას სამჯერ შემოუვლიდნენ ხოლმე (ს. მაკალათია, 2006, გვ. 371).

სამეგრელოში ახალი წლის მომდევნო პირველ ორშაბათს ეწოდება “დუღ ოხვამერი” (თავი, მთავარი სალოცავი). ქრისტიანულ დონეზე ეს დღეობა მთავარანგელოზების მიქაელისა და გაბრიელის სახელთანაა დაკავშირებული — ადგილობრივთა რწმენით, ამ დღეობის წარმართვაზე იყო დამოკიდებული მთელი წლის განმავლობაში ოჯახის მამაკაცთა ბედ-იღბალი. სხვა სანოვაცესთან ერთად, ხონჩაზე ალაგებდნენ ოთხ ყველიან კვერს, მიაკრავდნენ სანთლებს, შემდეგ უფროსი მამაკაცი მიიტანდა ამ ყველაფერს სამიქაელ-გაბრიელო სალოცავ ქვევართან, დაიჩოქებდა და ლოცულობდა (ნ. აბაკელია, 1997, გვ. 126). “შკლავის ახსნის” (გარდაცვლილი სულის მოსვლა ახლობლებთან) რიტუალის აღსრულებისას საკურთხის სუფრაზე მზადდება სამი პატარა ხაჭაპური (კვერი), რომლებშიც სამ სანთელს არჭობდნენ. გარდაცვლილისთვის გაშლილ სუფრაზე ყველაფერს გაუხინჯავად დებენ, ამატებენ ღვინოსა და პურის ნაჭერსაც (ნ. აბაკელია, 1997, გვ. 154). ფუძის სალოცავის ანუ ფუძეშ-ოხვამერის რიტუალისას სახლ-კარი-ეზო-მიდამოს დასუფთავებასა და ლოცვას ერთვის კვერების ცხობის რიტუალი — რამდენი ოჯახის წევრიც არის, იმდენი ორ-ორი კვერი ცხვება (ერთი მოგრძო და ერთი მრგვალი) იმის აღსანიშნავად, რომ ორი კვერით გლოცავ და გაისად ორი ამდენით გვამრავლეო. საღამო ხანს კვერებს კალათაში ჩააწყობდნენ და სახლის კერასთან მიდგამდნენ, გამოჩნდებოდა თუ არა ახალი მთვარე, დიასახლისის გარდა, ყველა გარეთ გადიოდა, ის კეტავდა სახლის კარებსა და სარკმლებს და ანთებული სანთლებით ლოცულობდა (ს. მაკალათია, 2006, გვ. 381-382).

ამ სვალსაზრისით, საინტერესოა აღმოსავლეთი საქართველოს მთიანეთის სარიტუალო წესები: ხევსურები ახალწლის წინა საღამოს ოჯახის ახლობელს გზავნიან ხატში, ატანენ იმდენ სანთელს, რამდენი ქუდიანიც ჰყავთ (“წულის სანთლები”), სახლში დარჩენილები აცხობენ ერთ მოზრდილ “სამეკვლეო კვერს” (კვერი ხევსურულ ლექსიკონში ალ. ჭინჭარაულმა შემდგენაირად ახსნა: “უსაფუეროდ გამომცხვარი მრგვალი პური” (ა. ჭინჭარაული, 2005, გვ. 477) და ყველასათვის “ბედის კვერებს”. ხატიდან სახლში დაბრუნებულ მეკვლეს დიასახლისი უსიტყვოდ აწოდებს კვერს, მეკვლე ამ კვერს სახლში სამჯერ შეაგორებს ლოცვის თანხლებით (ს. მაკალათია, 1927, გვ. 28-29). თუშეთში ვაჟებისთვის ცხვებოდა პატარა გახვრეტილი კვერი — მათ კერასთან, სამამაცო ადგილის თოკზე დამაგრებულ ჩხირებზე წამოაცმევდნენ — მათი ჩამოღება არ შეიძლებოდა — ან თავად უნდა ჩამოვარდნილიყო, ან თავგს, ან კატას უნდა შეეჭამა (ნ. აბაკელია, ქ. ალავერდაშვილი, ნ. ლამბაშიძე, 1991, გვ. 16). ხევშიც ახალი წლის გათენებების დეკანოზებთან მიდიოდნენ მიცვალებულთა პატრონები

ხილ-ტკბილეულითა და ერბოში გამომცხვარი კვერებით (ნ. აბაკელია, ქ. ალავერდაშვილი, ნ. ღამბაშიძე, 1991, გვ. 44). გუდამაყარში ახალ წელს ბედისკვერებთან ერთად გამომცხვარ საცრის კვერს საცერში ჩადებდნენ, რომელსაც ბავშვი ზურგზე მოიკიდებდა და ამპარიას სამჯერ შემოუვლიდა, პერიოდულად ჩაიშუბლებდა და ყვიროდა: “მომეშველეთ, კეთილმა წელმა წელი მომწყვიტა... საფუარი, ფუარი, სახლი ბარაქიანიო”... ამ სიტყვების შემდეგ შევიდოდა სახლში და ვარცლზე დააგდებდა საცერს. საცრის პური ოჯახის ყველა წევრს უნდა ეჭამა (ნ. აბაკელია, ქ. ალავერდაშვილი, ნ. ღამბაშიძე, 1991, გვ. 50).

როგორც ვხედავთ, სარიტუალო პურთან დაკავშირებული ამგვარი ჩვეულება და წესი (ღუმილი, მოწიწება, თითოეული ნამცეცის მოფრთხილება, პურით ლოცვის რიტუალი, მიცვალებულთა მოხსენიება) დამახასიათებელია საქართველოს ყველა კუთხის ეთნოყოფისათვის — ასევე, იკვეთება კვერ- ძირის მქონე პურთა საკრალური მნიშვნელობა. აქედან გამომდინარე, კვერ-/კვარ-/კვანჯ-/კუანჭ-ილ-/კუჭ-ალ- ძირების სემანტიკურ-ფონოლოგიური კავშირიც თვალსაჩინოა — ჩვენი აზრით, ამ მიმართულებით კვლევა უნდა გაგრძელდეს.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ნ. აბაკელია, 1997 — ნ. აბაკელია, სიმბოლო და რიტუალი ქართულ კულტურაში, თბ., 1997.
- ნ. აბაკელია, ქ. ალავერდაშვილი, ნ. ღამბაშიძე, 1991 — ნ. აბაკელია, ქ. ალავერდაშვილი, ნ. ღამბაშიძე, ქართულ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, თბ., 1991.
- ვ. ბარდაველიძე, 1939 — ვ. ბარდაველიძე, სვანურ ხალხურ დღეობათა კალენდარი, თბ., 1939.
- ვ. ბარდაველიძე, 1974 — ვ. ბარდაველიძე, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ტრადიციული საზოგადოებრივ-საკულტო ძეგლები, ტ. 1, თბ., 1974.
- ვ. ბარდაველიძე, 1982 — ვ. ბარდაველიძე, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ტრადიციული საზოგადოებრივ-საკულტო ძეგლები, ხევსურეთი, ტ. 2/1, აბ., 1982.
- ვ. ბარდაველიძე, 1988 — ვ. ბარდაველიძე, ქართველი ერის სულიერი ყოფა და კულტურა, თბ., 1988.
- ს. მაკალათია, 1927 — ს. მაკალათია, ახალწელიწადი, თბ., 1927.
- ს. მაკალათია, 2006 — ს. მაკალათია, სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, თბ., 2006.
- ს.ს. ორბელიანი, 1991 — ს.ს. ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტ. 1, თბ., 1991.
- მ. საღლიანი, 2000 — მ. საღლიანი, ზოგი რელიგიური ლექსემის ისტორიისათვის სვანურში, ქუთაისური საუბრები, VII, ქუთაისი, 2000.
- გ. როგავა, 1990 — გ. როგავა, სვან. კვანჭ//კვანჭილ სიტყვის წარმომავლობის საკითხი, ეტიმოლოგიური ძიებანი, თბ., 1990.
- ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე, 1990 — ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, აბ., 1990.

- აკ. შანიძე, 1984 — აკ. შანიძე, თბზულებანი, ტ. 1. თბ., 1984.
 ბ. ჭარაია, 1997 — ბ. ჭარაია მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, თბ., 1997.
 აღ. ჭინჭარაული, 2005 — აღ. ჭინჭარაული, ხევსურული ლექსიკონი, თბ., 2005.
 გ. ხორნაული, 2000 — გ. ხორნაული, ფშაური ლექსიკონი, თბ., 2000.
 გ. კლიმოვი, 1964 - Г. А. Климов Этимологический словарь картвельских языков, Москва, 1964.
 ნ. შარი, 1910 - Н. Маррь, Грамматика чанского (лазского) языка съ хрестоматиею и словаремъ, С. Петербург, 1910.
 გ. კლიმოვი, 1998 - G. Klimov, Etimological Dictionary of the Kartvelian Languages, Berlin/New York, 1998.

EKA CHKUASELI

FROM THE HISTORY OF THE GEORGIAN FOLK RITUAL PRACTICE

(The analysis of the root *kver-* according to the ethnographic materials)

The bread has a ritual meaning in the customs of the Georgian ethnographic life. Presently we focus our attention on the term “kuanchilar” preserved in Svaneti, which is related to the root “kver”, maintained in the Georgian life and to the roots “Kvar-//Kvanj-“ confirmed in Megrelian and Laz according to the researches of the linguists. The composite variants are added to “kuer” (“Puri Mrgvali” (the round bread) defined by S.S. Orbeliani as well, from which “Sepis-kuer” is more important, because in my opinion, the ritual related to the bread, which is protected in every part of Georgia, expresses the etymological sense of this word, in particular. The proof of the ethnographic data of common Georgian life is the word “kuchal” confirmed to be small sacrificial bread in Pshavi, which was sealed with a cross on Monday-Thursday.

Considering the data given about this root, I have compared the ethnographic rites survived in every part of Georgia: on a particular holiday in Svaneti, the housewife would give the cheese cakes baked in the evening to the family members in the morning, and they would eat them after the prayer in an absolute silence – they couldn’t even move or look away. Anyone who violated this rule was **not allowed to eat**. During the prayer (Limzur-) no stranger was allowed in the house and the family shouldn’t hear the voice of the stranger outside as well. For example, in Tskhumari, before dawn, the housewife (the woman, who was responsible for baking and providing bread in the house) used to set a fire in the hearth and bake one small cake, called “kuanchilar”, for each member of the family, which was considered as “utsonash” – called Limzuri or the Eucharist with Kuanchilar and was performed in the closed space. After the prayer (during which they implored for the abundance)

the hunter and even the boy who captured the birds used to wash their hands and faces while lying in bed and after that they were given kuanchilar to eat.

In Megrelia, the first Monday after the New Year is called “Dud Okhvameri” (the head, main shrine). In Christianity this name day is related to the names of the archangels Michael and Gabriel – the locals believed that the luck and the fortune of the men in the family throughout the year depended on the celebrating of this name day. Together with other provisions, four cheese cakes were put on the tray, the candles were stuck to it; after that the elder man would bring this tray to the Michael-Gabriel sacred pitcher, kneel down and pray. During the ritual of Pudzesh-Okhvameri (the shrine of the roots), the cleaning of the house, yard and the area and the prayer are accompanied by the ritual of baking the cakes – two cakes per member of the family (one long and one round) which expresses the hope of doubling the number of family members next year.

In the evening before the New Year, people from Khevsureti send the friend of the family to the shrine and give him as many candles as the men in the family; those, who stay at home, bake one big “samekvleo kveri” (first footer cake) and “bedis kveri” (“fortune cakes”) for everybody. After the Mekvle (first footer) is back from the shrine, the housewife handles him the cake silently; Mekvle rolls this cake into the house three times accompanied by the prayer. In Tusheti, a small cake with a hole was baked for the boys – they were put up on the sticks attached to the rope near the hearth – they were not allowed to be taken down – they should fall off themselves or a cat or a mouse should eat them.

The customs and rules related to the ritual bread (silence, reverence, caring for each tiny piece of food, the ritual of prayer by bread, the attribution of the dead) are typical to the ethnographic life of every part of Georgia – the sacral meaning of breads with the root Kver- is revealed as well. Therefore, the semantic-phonological connection of the roots Kver-/Kvar-/Kvanj-/Kuanch-il-/Kuch-al- is obvious. – In my view, the research deserves further investigation.